

УДК 351:502

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.2.42>

ДО ПИТАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРАВОВИХ ЗАСАД ЕКОЛОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

Ємельяненко К.О.,
*кандидат юридичних наук,
докторант кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: 0000-0002-7035-6470*

Ладиченко В.В.,
*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: 0000-0002-7823-7572*

Яринко Б.В.,
*кандидат юридичних наук,
науковий співробітник кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: 0000-0002-6448-9111*

Ємельяненко К.О., Ладиченко В.В., Яринко Б.В. До питання екологічної безпеки та правових засад екологічного контролю в Республіці Польща.

У даній статті висвітлено екологічну безпеку в контексті загальних правових засад здійснення екологічного контролю в Республіці Польща. В дослідженні здійснено огляд правового регулювання екологічної безпеки на національному і місцевому рівнях, а також застосування актів ЄС в національному законодавстві в контексті здійснення екологічного контролю через реалізацію повноважень органами державної та місцевої влади в Польщі як державі-члені ЄС. Авторами звертається увага на норми міжнародних екологічних угод у національному законодавстві Польщі та системне імплементація до польського законодавства прямих та рамкових норм директив та регламентів Європейського Союзу. Авторами проаналізовано положення Конституції Польщі, основних законів в сфері охорони навколишнього середовища щодо компетенції та повноважень урядових органів в сфері екологічної безпеки, їх структури та системи на місцевому і центральному рівнях, повноваження і компетенції головних посадових осіб таких органів, повноваження щодо вжиття ними заходів попередження та запобігання наслідків спричиненої шкоди навколишньому середовищу або її усунення, повноваження щодо встановлення та притягнення до відповідальності через порушення екологічного законодавства шляхом накладення стягнень. Також авторами звертається увага на досліджуваність проблематики екологічної безпеки в науковому середовищі Польщі як категорію сталого розвитку, що охоплює міждисциплінарний аспект екологічного права, при цьому зосереджуючись на правових засадах регулювання діяльності основних суб'єктів екологічних правовідносин, серед яких адміністративні і контрольні органи та відповідні суб'єкти господарювання, діяльність яких пов'язана з використанням чи впливом на навколишнє середовище. Крім того, в процесі аналізу законодавства авторами відзначаються особливості процесуального статусу сторін в процесі розгляду справ, прийняття рішень, оскарження таких рішень, а також особливості застосування законодавчої техніки викладення правових норм в законах в зв'язку з імплементацією директив та регламентів ЄС.

Ключові слова: екологічна безпека, екологічний контроль, органи екологічного контролю Республіки Польща, повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування у здійсненні екологічного контролю, заходи екологічної безпеки.

Yemelianenko K.O., Ladychenko V.V., Yarynko B.V. On the issue of environmental safety and the legal basis for environmental control in the Republic of Poland

This article highlights environmental safety in the context of the general legal framework for environmental control in the Republic of Poland. The study reviews the legal regulation of environmental safety at the national and local levels, as well as the application of EU acts in national legislation in the context of environmental control through the exercise of powers by state and local authorities in Poland as an EU member state. The authors draw attention to the provisions of international environmental agreements in Polish national legislation and the systematic implementation of the direct and framework provisions of European Union directives and regulations into Polish legislation. The authors analyse the provisions of the Polish Constitution and key environmental protection laws concerning the competence and powers of government bodies in the field of environmental safety, their structure and system at the local and central levels, the powers and competences of the chief officials of such bodies, their powers to take measures to prevent and avert the consequences of damage caused to the environment or to eliminate it, and their powers to establish and bring to justice violations of environmental legislation by imposing penalties. The authors also draw attention to the study of environmental safety issues in the scientific community of Poland as a category of sustainable development, covering the interdisciplinary aspect of environmental law, focusing on the legal basis for regulating the activities of the main subjects of environmental legal relations, including administrative and control bodies and relevant economic entities whose activities are related to the use of or impact on the environment. In addition, in the process of analysing the legislation, the authors note the peculiarities of the procedural status of the parties in the process of considering cases, making decisions, appealing such decisions, as well as the peculiarities of applying legislative techniques for setting out legal norms in laws in connection with the implementation of EU directives and regulations.

Key words: environmental safety, environmental control, environmental control authorities of the Republic of Poland, powers of state authorities and local self-government bodies in exercising environmental control, environmental safety measures.

Постановка проблеми. Сучасні наукові дослідження про екологічну безпеку та екологічний контроль відносяться до комплексу основних екологічних політик Польщі, серед яких питання забруднення повітря та води, управління відходами та їх вплив на екологічну безпеку, а також питання пов'язані із захистом екосистем, сталим розвитком, відповідальністю суб'єктів господарювання за шкоду, завдану навколишньому середовищу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова тематика екологічної безпеки у державах Європейського Союзу обумовлена перш за все однією з політик ЄС, що формує тенденції розвитку права в сфері екології та охорони навколишнього середовища держав-членів. Разом з тим, сучасний зарубіжний досвід в питанні екологічної безпеки та екологічного контролю є особливо актуальним для процесу наближення та готовності законодавства України до впровадження змін, що набудуть чинності разом з набуттям Україною статусу держави-члена Європейського Союзу. Варто відзначити наявність змістовних наукових та практичних досліджень щодо екологічної безпеки і контролю у працях як українських так і польських учених, зокрема: Ю.С. Шемшученко, В.І. Андрейцев, В.В. Носік, В.В., Костицький В.В., Головка Л.О., Ладиченко, Ю.А. Краснова, М.М. Микієвич та ін., а також працях таких дослідників як Г. Грабовська, А. Якубовська, М. Горські, А. Барчак, Т. Бойяр-Фіялковські, Е. Самборська-Боч, Я. Боч, А. Павловські, М. Раціборські, Я.-Г. Павліковські, К. Грушецькі, М. Баран, Б. Іванська, та ін.. Зважаючи на економічну та адміністративно-правову направленість в сфері дослідження тематики правових засад екологічної безпеки та екологічного контролю дане питання є актуальним для дослідників України та науково-правових спільнот Польщі. Адже в Польщі, в найбільш транскордонній до України державі-члені ЄС, питання екологічної безпеки винесені на рівень конституційних норм, що суттєво впливає на організацію здійснення державного і громадського екологічного контролю. Важливо відзначити спільність руху правового розвитку в питанні екологічної безпеки як в Україні, так і в Польщі, тому як в обох державах екологічна безпека є важливим правовим інститутом, що забезпечує охо-

рону довкілля, здоров'я людей та раціональне використання ресурсів, не обмежуючись при цьому національним законодавством.

Дане дослідження здійснено з урахуванням базових національних та міжнародних нормативно-правових актів та актів Європейського Союзу, серед яких: Договір про функціонування Європейського Союзу [1] Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція, Aarhus Convention) [2], Декларація Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем навколишнього середовища (Стокгольмська Декларація) [3], Конституції Польської Республіки [4], основних законів та актів Уряду Польщі тощо.

Метою даної статті є дослідження питань екологічної безпеки в Польській Республіці шляхом опису та дедуктивного аналізу від загальної правової регламентації екологічної безпеки в цілому до аналізу організаційно-правових засад діяльності органів екологічного контролю Польщі, з урахуванням імплементації законодавства ЄС та міжнародних норм.

Виклад основного матеріалу. В сучасному суспільстві Польщі екологічна безпека посідає одну з ключових ролей правової політики щодо збереження і охорони природи, боротьби з втратою біорізноманіття, формування довкілля для забезпечення безпеки людини сталого управління природними ресурсами, а також питань пов'язаних з надмірним споживанням енергії. Крім того, значна кількість досліджень зосереджена на проблематиці оцінки та мінімізації екологічних ризиків, таких як забруднення повітря (смог), води та ґрунту, а також управління відходами, а також ідеї власного викладення теоретичного обґрунтування охорони природи [5, с. 34-36], [6, с. 90, 92-93], [7, с. 28, 29]. Однак, дане дослідження присвячується проблематиці екологічної політики та безпеки в їх адміністративному аспекті, тобто здійснення в даній сфері екологічного контролю в Республіці Польща як приклад імплементації, застосування та гармонізації екологічного законодавства ЄС з національним законодавством Польщі як найближчої до України держави-члена ЄС.

Деградація довкілля є природним наслідком відношення людей до навколишнього середовища та збереження природних процесів функціонування екосистем. Про забезпечення незамінних природних цінностей наголошувались польськими вченими на шляху усього періоду практичної інституціоналізації захисту довкілля [8, с. 109] при підготовці до вступу в Європейський Союз. Як зазначає польська дослідниця А. Якубовска [8, с. 110], спочатку концепція охорони навколишнього середовища обмежувалася захистом природного середовища існування людини, і лише з часом вона систематично розширювалася. У ширшому контексті середовище існування людини, яке потребує захисту, тепер включає не лише ґрунт, воду та повітря, а й житло, культурні та соціальні умови, тобто усі вимоги, які дозволяють як окремим індивідам так і суспільству мати належний рівень життя.

Інша науковиця сфери екологічного права А. Барчак [9, с. 14] наголошує на «якості законодавства про охорону навколишнього середовища, яке залежить, серед іншого, від ефективності систематичного моніторингу його впливу та, за необхідності, його оновлення, тобто адаптації до змінних умов», що впливають на екологічну безпеку. При цьому, професор А. Барчак відзначає, що в польському адміністративному праві поняття «контроль» і «нагляд» [10] необхідно розмежовувати в залежності від їх функціонального застосування компетентним уповноваженим органом; крім того, звертає увагу на компетенції акторів процесу екологічних адміністративних і контрольних органів, що виходять далеко за межі юридичної площини, так як вимагає досвіду і компетенцій в інших галузях, що охоплюють міждисциплінарне вивчення екологічного права [9, с. 15].

Основні правові засади питання екологічної безпеки Польщі закріплені на рівні Конституції Польської Республіки. Так, відповідно до статті 5 Конституції Польщі [4] встановлено, що Республіка Польща захищає незалежність та недоторканність своєї території, забезпечує свободи та права людини та громадянина, а також безпеку своїх громадян, охороняє національну спадщину та забезпечує охорону довкілля, керуючись принципом сталого розвитку. Відповідно до частини 2 статті 31 Конституції Польщі визначено, що кожен зобов'язаний поважати свободу і права інших людей, та ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законом. Зокрема, частиною 3 статті 31 Конституції Польщі встановлено, що обмеження щодо здійснення конституційних свобод і прав можуть бути встановлені лише законом і лише тоді, коли це необхідно в демократичній державі для її безпеки чи громадського порядку, або для захисту довкілля, здоров'я та суспільної моралі, або прав і свобод інших осіб. І такі обмеження не можуть порушувати сутності прав і свобод.

Нормою частини 4 статті 68 Конституції Польщі встановлено гарантію держави щодо права кожного на охорону здоров'я, зокрема на органи державної влади покладено обов'язок боротися з епідемічними захворюваннями та запобігати негативним наслідкам для здоров'я від погіршення стану навколишнього середовища.

І найголовніше, статтею 74 Конституції Польщі встановлено обов'язок для органів публічної влади забезпечувати екологічну безпеку держави, а саме Конституцією встановлено, що органи державної влади повинні проводити політику, яка забезпечує екологічну безпеку для нинішнього та майбутніх поколінь (ч. 1 статті 74 Конституції); охорона довкілля є обов'язком органів державної влади (ч. 2 статті 74 Конституції); кожен має право на інформацію про стан та охорону довкілля (ч. 3 статті 74 Конституції); органи державної влади повинні підтримувати дії громадян щодо охорони та покращення стану довкілля (ч. 4 статті 74 Конституції).

Звертаючись до Конституції Польщі варто відзначити, що в науковому середовищі питання екологічної безпеки розглядаються (як до приєднання до ЄС, так і після такого) саме в контексті сталого розвитку, який визначено одним з основних конституційних принципів та національного законодавства Польщі. Зокрема, на багатовимірності сталого розвитку наголошується вченим А. Павловскі [11, с. 27]. В одному з досліджень вченим, серед іншого, наголошувалось не лише на застосуванні визначених інструментів сталого розвитку (економічних, правових, політичних, екологічних), але й на їх спрямуванні як заходів для удосконалення законодавства Європейського Союзу і, більше того, з наступним прийняттям рамкових програм ЄС.

Варто також зауважити, що Республіка Польща приєдналась до ЄС у 2004 році, та наразі керується також Договором про функціонування Європейського Союзу (далі – ДФЄС). Відтак, відповідно до статті 191 Розділу XX ДФЄС визначено політику ЄС щодо навколишнього середовища, перша частина якої визначає її цілі: - збереження, захист та покращення якості навколишнього середовища; - захист здоров'я людини; - обачне та раціональне використання природних ресурсів; - сприяння заходам на міжнародному рівні для вирішення регіональних або світових екологічних проблем, і зокрема боротьби зі зміною клімату. Політика ЄС щодо навколишнього середовища ґрунтується на принципі запобіжних заходів та на принципах, вживання превентивних заходів, пріоритетного усунення джерела екологічної шкоди та закріплення принципу «забруднювач платить».

В контексті ДФЄС, гармонізаційні заходи, що відповідають вимогам охорони навколишнього середовища, повинні включати, де це доречно, запобіжне положення, що дозволяє державам-членам вживати тимчасових заходів з неекономічних екологічних причин, за умови дотримання процедури перевірки з боку ЄС. У межах своїх відповідних сфер компетенції ЄС та держави-члени співпрацюють з третіми країнами та компетентними міжнародними організаціями (ч. 4 статті 191 ДФЄС). Тому, як слушно зауважують польські науковці М. Баран та Б. Іванска [12, с. 65], на рівні ЄС юридичне визначення поняття навколишнього середовища в первинному праві не встановлено, однак при цьому, відмінності у способі його визначення у вторинному праві, тобто «сферу» екологічного права ЄС, на переконання вчених можна визначати крізь призму цілей екологічної політики ЄС та сфери застосування нормативних актів ЄС, виражених у інших правових категоріях, як то «концепція природного капіталу», «концепція здоров'я» та «концепція зеленої економіки», охоплюючи також нормативні акти, що стосуються горизонтальних та глобальних викликів, пов'язаних зі зміною клімату. Таке широке розуміння сфери застосування екологічного права ЄС підтверджується юридичним визначенням. Так, термін «екологічне право», відповідно до п. f ч. 1 статті 2 Регламенту № 1367/2006 [13] означає законодавство ЄС, яке, незалежно від його правової основи, сприяє досягненню цілей політики ЄС щодо навколишнього середовища, викладених вище у ч. 1 статті 191 ДФЄС, а отже охоплює і екологічну безпеку держав-членів ЄС.

Докладне правове регулювання сфери екологічної безпеки Польщі складають декілька національних законів, в яких враховано також положення актів права ЄС та міжнародних угод, до яких, перш за все відносять Закон про охорону навколишнього середовища [14], Закон про запобігання та ліквідацію наслідків шкоди навколишньому середовищу [15], Закон про надання інформації про довкілля та його охорону, участь громадськості в охороні довкілля та оцінці впливу на довкілля [16], Закон про викиди [17], Закон про Інспекцію з охорони навколишнього середовища [18] в яких дуже детально регламентоване законодавство в сфері охорони навколишнього середовища, питання екологічної безпеки та здійснення екологічного контролю на національному і місцевому рівні та в межах дії законодавства ЄС.

Законом про охорону навколишнього середовища встановлено принципи охорони навколишнього середовища, принципи запобігання його забрудненню та підходи у раціональному управлінні природою, охоплюючи такі питання, як захист землі, води та повітря, а також захист від шуму, електромагнітних полів, тварин та рослин. Зокрема, Законом про охорону навколишнього середовища встановлено ряд дефінітивних визначень, серед яких, визначено умови охорони екологічних ресурсів (п. «і» ч. 1 ст. 1 Закону), обов'язки адміністративних органів (ч. 4 ст. 1 Закону), відповідальність та санкції (ч. 5 ст. 1 Закону). І крім того, Законом унормовано зобов'язання для суб'єктів господарювання, що використовують навколишнє середовище, та визначено відповідальність за порушення екологічного законодавства. Тоді як Закон про запобігання та ліквідацію наслідків шкоди навколишньому середовищу визначає принципи відповідальності за запобігання шкоди, що нанесене (може бути нанесена) навколишньому середовищу та її усунення. Також норми Закону застосовуються до безпосередньої загрози заподіяння шкоди навколишньому середовищу або до заподіяння шкоди навколишньому середовищу. Положення Закону застосовуються і до прямої загрози шкоди навколишньому середовищу або до шкоди навколишньому середовищу (як такої що вже спричинена), що здійснена через викиди з кількох джерел, і коли можливо встановити причинно-наслідковий зв'язок між прямою загрозою нанесення шкоди навколишньому середовищу або шкодою навколишньому середовищу від діяльності суб'єкта господарювання, який використовує навколишнє середовище (ч.2 статті 2 Закону).

Так, відповідно до положень ч.ч. 13, 14, 15 статті 3 Закону про охорону навколишнього середовища охорона навколишнього середовища, охорона навколишнього середовища означає вжиття або утримання від вжиття заходів підтримки або відновлення природного балансу, зокрема такий захист полягає у раціональному формуванні навколишнього середовища та управління екологічними ресурсами відповідно до принципу сталого розвитку, боротьбі із забрудненням, відновленням природних елементів до їх належного стану. Серед компетентних адміністративних органів Законом визначено, зокрема міністрів, органи центральної державної влади, воєвод, інші органи місцевого самоврядування, що діють від їхнього імені або від власного імені, органи місцевого самоврядування (ч. 14 статті 3 Закону); щодо галузевих органів охорони навколишнього середовища, то Законом визначено їх як органи публічної адміністрації, що уповноважені на виконання функцій держави у сфері охорони навколишнього середовища відповідно до їхніх компетенцій. При цьому сталий розвиток в поточній редакції Закону визначений як соціально-економічний розвиток, у якому відбувається процес інтеграції політичної, економічної та соціальної діяльності, зберігаючи при цьому природний баланс та стійкість основних природних процесів, щоб гарантувати можливість задоволення основних потреб окремих громад або громадян як нинішнього покоління, так і майбутніх поколінь (ч. 50 ст.3 Закону). Слід відзначити, що Закон про охорону навколишнього середовища було прийнято в 2001 році, тобто напередодні приєднання Польщі до ЄС, але вже відтоді він містить відповідні дефінітивні визначення, що віддзеркалюють і наукові бачення засад екологічної безпеки в контексті сталого розвитку. Зокрема, за науковим визначенням Г. Грабовської [19, с. 21], охорона довкілля означає сукупність дій та поведінки окремих осіб, органів і держав спрямованих на забезпечення сприятливих умов життя для нинішнього і майбутніх поколінь та реалізацію їхнього права на використання ресурсів довкілля та збереження їхньої цінності, і особливо, на збереження та відновлення природного балансу.

За змістом положень статті 14 Закону про охорону навколишнього середовища політика охорони довкілля Польщі здійснюється на основі стратегій розвитку, програм та програмних документів, визначених Законом про принципи політики розвитку [20], а також реалізується через програми охорони довкілля воєводств, повітів, гмін та плани адаптації міст.

Законом про охорону навколишнього середовища визначено порядок підготовки програм охорони навколишнього середовища (стаття 17 Закону). Зокрема, Законом визначено, що для реалізації політики охорони навколишнього середовища виконавчий орган воєводства, повіту гміни має підготувати відповідні місцеві програми з охорони навколишнього середовища, із врахуванням мети і завдань, що викладені в стратегіях таких програмних документів. Проекти програм охорони навколишнього середовища розглядаються в адміністративному порядку наступним чином: 1) Міністр клімату уповноважений затверджувати регіональні програми, – у випадку проектів регіональних програм охорони навколишнього середовища; 2) виконавчий орган воєводства уповноважений затверджувати повітові програми, – у випадку проектів повітових програм охорони навколишнього середовища; 3) виконавчий орган повіту затверджує гмінні або місцеві програми

охорони навколишнього середовища, – у разі проектів гмінних програм чи програм охорони навколишнього середовища міст. Вище означені органи мають забезпечити можливість участі щодо підготовки програм охорони навколишнього середовища, у відповідності до положень Закону про надання інформації про довкілля та його охорону, участь громадськості в охороні довкілля та про оцінку впливу на довкілля [21].

Таким чином, відповідні місцеві програми приймаються на рівні органів місцевого самоврядування кожного з місцевих рівнів та затверджуються головою виконавчого органу влади вищого рівня або міністром така якщо програма прийнята на рівні воєводства (стаття 18 Закону). При цьому контроль за виконанням таких програм здійснюється шляхом звітування відповідному представницькому органу або до Міністерства клімату в разі звітування про виконання регіональної програми. На рівні міст з населенням більше 20 тис. мешканців визначена окрема процедура підготовки та прийняття місцевого плану екологічної адаптації, що передбачає затвердження такого плану спочатку рішенням ради, і після чого міський голова має клопотати перед Національним науково-дослідницьким інститутом охорони навколишнього середовища (Instytut Ochrony Środowiska, далі – Дослідницький інститут) про подальше затвердження такого плану з внесенням до відповідної електронної системи. Відповідно до статті 18с Закону, міський голова є відповідальним за здійснення контролюючих функцій в даній сфері за виконання такого плану, зокрема щодо здійснення моніторингу про впровадження заходів адаптації до зміни клімату; підготовки звіту про моніторинг впровадження заходів з адаптації до зміни клімату кожні два роки перед місцевою радою; звітності після кожного другого року виконання плану перед Національним дослідницьким інститутом. В свою чергу, Дослідницький інститут перевіряє і аналізує такий звіт та подає його на розгляд Міністру клімату і навколишнього середовища як основному органу урядового контролю в сфері екології та охорони навколишнього середовища Польщі.

Дані про коефіцієнти викидів для електроенергії публікує Національний центр балансування та управління викидами (Krajowy Ośrodek Bilansowania i Zarządzania Emisjami, далі – Центр управління викидами), який є окремим підрозділом у структурі Дослідницького інституту. Серед основних завдань Центру управління викидами є адміністрування системи торгівлі викидами ЄС, адміністрування бази даних про обсяги викидів забруднюючих речовин та парникових газів в атмосферне повітря, а також підготовка національних кадастрів викидів відповідно до вимог Рамкової конвенції ООН про зміну клімату [22]. Центр управління викидами знаходиться в підвідомчому підпорядкуванні Міністра клімату, а його цілі та завдання фінансуються з Національного фонду охорони навколишнього середовища та водного господарства [23, с. 94]. При цьому, розпорядником особистих даних запитувачів відомостей екологічної інформації є також Дослідницький інститут, який збирає обробляє та акумулює дані екологічної інформації.

Законом також унормовано питання визначення об'єкту підвищеного ризику, тобто з подальшим присвоєння статусу з ризиком екологічної безпеки. Як зазначено нормою ч. 3 статті 248 Закону про охорону навколишнього середовища Міністр відповідальний за економічні питання, визначає шляхом постанови (акту) види та кількість небезпечних речовин, що присутні на підприємстві, що визначають, критерії відповідності підприємства підвищеним ризикам екологічної безпеки. І навпаки, наступною статтею 249 Закону, визначено обов'язок контролю самого суб'єкта господарювання, що створює ризики екологічної небезпеки, а саме – «будь-хто, хто має намір експлуатувати або експлуатує об'єкт підвищеного або високого ризику, зобов'язаний забезпечити, щоб об'єкт був проєктований, побудований, експлуатований та виведений з експлуатації таким чином, щоб запобігти промисловим аваріям та обмежити їхні наслідки для людей та навколишнього середовища». В такому разі Законом покладаються обов'язки на суб'єктів господарювання з високим ризиком небезпеки звітувати керівнику місцевого органу Державної пожежної служби та керівнику місцевої інспекції з охорони навколишнього середовища.

З метою запобігання, боротьби та обмеження наслідків промислової безпеки передбачено розроблення внутрішнього та зовнішнього оперативного-рятувального плану. Нормами ч.ч. 2, 3 статті 260 Закону визначено, що такий план має складатися з відомостей про існуючі загрози, вжиті запобіжні заходи і дії, які необхідно вжити у разі промислової небезпеки, та надається громадськості та відповідним органам Державної пожежної служби, воєводі, воєводському інспектору з охорони навколишнього середовища, місцевому керівнику органу з охорони навколишнього середовища, старості, голові гміни, міському голові. А Міністр внутрішніх справ, у консультації з Міністром економіки, Міністром клімату, Міністром публічної адміністрації та Міністром наці-

ональної оборони, визначить вимоги (через видання постанови), яким повинні відповідати внутрішні та зовнішні плани дій у надзвичайних ситуаціях, керуючись необхідністю забезпечення єдиних принципів у надзвичайних ситуаціях.

Відповідно до ст. 146h Закону Міністр клімату та охорони навколишнього середовища, за погодженням з Міністром енергетики Польщі, враховуючи нормативи викидів встановлені актами законодавства Європейського Союзу про промислові викиди, визначає своїм розпорядженням перелік джерел, умови, межі та кількість шкідливих речовин.

Варто відзначити і роль Міністерства внутрішніх справ Польщі, яке також долучене до здійснення контрольної функції у забезпеченні екологічної безпеки держави. Так, Міністр внутрішніх справ спільно з органом Державної пожежної служби долучений до забезпечення екологічною інформацією та доведення її до широкого кола громадськості (ч. 3 статті 267 Закону про охорону навколишнього середовища). В разі наявності обставини, що вказує на ймовірність суттєвого негативного впливу на довкілля головна інспекція (місцева інспекція) охорони навколишнього середовища уповноважена своїм розпорядженням зобов'язати суб'єкта господарювання, подати їй на розгляд екологічну експертизу щодо використання таким суб'єктом обладнання, яке наносить шкоду довкіллю або в разі використання ним безпосередньо довкілля (ст. 237 Закону про охорону навколишнього середовища).

Розділом III Закону про охорону навколишнього середовища закріплено повноваження компетентних органів в межах міжнародної співпраці, наприклад стосовно екологічних наслідків, що мають транскордонні масштаби та транскордонних загроз, – це повноваження Міністерства клімату та охорони навколишнього середовища і Державної пожежної служби Польщі з визначенням особистої відповідальності їх очільників. Зокрема, Міністр в даному питанні є відповідальним і підвітним перед Європейською Комісією (статті 271a, 271c Закону).

Головний інспектор Головного управління охорони навколишнього середовища є головною посадовою особою, відповідальною за виконання завдань Міністра з питань клімату, у питаннях протидії великим аваріям, транскордонним наслідкам промислових аварій та аварійному забрудненню прикордонних вод (стаття 271b Закону).

Адміністративні та фінансові стягнення в межах контролю і нагляду в сфері захисту довкілля можуть бути накладені воєводським інспектором або місцевих інспектором, які передбачають: 1) екологічний збір; 2) адміністративний штраф; 3) диференційовані ставки податків та інших державних зборів для цілей охорони навколишнього середовища; 4) збір за виробництво (вигодотворення).

Суб'єкт господарювання, що користується навколишнім середовищем, сплачує плату за користування навколишнім середовищем на рахунок маршальської служби за місцем користування навколишнім середовищем. Доходи від зборів та штрафів складають доходи Національного фонду охорони навколишнього середовища та водного господарства, обласних фондів охорони навколишнього середовища та водного господарства, а також доходи районних та муніципальних бюджетів (ч. 1, 4 статті 277 Закону).

Розділом IV Закону про охорону навколишнього середовища визначено застосування цивільної відповідальності за шкоду довкіллю. Відповідно до статті 323 Закону визначено, що кожен, кому безпосередньо загрожує шкода або хто зазнав шкоди внаслідок незаконного впливу на довкілля, може вимагати від суб'єкта, відповідального за цю загрозу чи порушення, відновлення стану відповідно до закону та вжиття превентивних заходів, зокрема шляхом встановлення приладів чи пристроїв для захисту від загрози чи порушення; може вимагати припинення діяльності, що спричиняє загрозу нанесення такої шкоди діяльністю. Особливістю даної статті є також визначення кола позивачів, тобто якщо загроза або порушення стосуються довкілля як загального блага, то позов, може бути поданий Державним казначейством, органом місцевого самоврядування або екологічною організацією (ч. 2 статті 323 Закону). Принагідно можна відзначити, що з позиції підходів національного законодавства України, до такого кола цивільних позивачів можуть входити і органи прокуратури. Щодо застосування в даній сфері кримінальної відповідальності, то накладення стягнень у більшості випадків містить застосування фінансових заходів, однак застосування адміністративних стягнень має свої особливості (статті 362-375 Закону). Зокрема, якщо суб'єкт господарювання, який використовує довкілля, і його господарська діяльність має негативний вплив на навколишнє середовище, орган охорони довкілля може прийняти адміністративне рішення з накладення стягнення у вигляді покладення обов'язку – обмежити вплив на

навколишнє середовище чи створення загроз екологічній безпеці; – відновити стан навколишнього середовища до його належного безпечного стану (ч. 1 статті 362 Закону).

В межах компетенції в сфері охорони навколишнього середовища органи місцевого самоврядування також наділені повноваження застосовувати адміністративні стягнення за шкоду довкіллю. Зокрема, міський голова, голова гмінного самоврядування, голова воєводського самоврядування може своїм рішенням зобов'язати фізичну особу, дії якої наносять шкоду або несуть безпосередню загрозу довкіллю та створюють екологічну небезпеку, протягом визначеного періоду часу вчинити дії щодо обмеження небезпечного впливу на навколишнє середовище та створення загроз довкіллю; відновлення навколишнього середовища до його належного стану (ч. 1 статті 363 Закону). Воєводський інспектор з охорони навколишнього середовища своїм рішенням може накласти заборону на виробництво, імпорт з-за кордону або введення в обіг продукції, яка не відповідає вимогам охорони навколишнього середовища, або навпаки – воєводський інспектор з охорони навколишнього середовища, голова гміни, міський голова, може надати згоду на поновлення призупиненої діяльності (статті 360, 362 Закону). Особливості застосування таких стягнень встановлені для підприємств гірничо-видобувної галузі та підприємств морського захисного поясу. Накладення таких стягнень можливо лише за згоди галузевих органів управління, відповідно за згоди керівника місцевого управління гірничо-видобувної промисловості та керівника морського відомства, при цьому має значення і застосування правила мовчазної згоди. Таке погодження не є обов'язковим в разі прийняття рішення в ситуації, коли існує загроза життю чи здоров'ю людей або безпосередня загроза значного погіршення стану навколишнього середовища, – тобто екологічній безпеці (стаття 374 Закону).

Розділом VII Закону чітко визначені адміністративні органи та установи з охорони навколишнього середовища, які в своїй компетенції мають галузеві повноваження та делеговані повноваження в межах адміністративно-територіального устрою (місцеві органи влади, органи місцевого самоврядування) здійснення контролю та нагляду в даній сфері правовідносин (статті 376-380 Закону). Відповідно до статей 376-377 Закону такими органами визначені: 1) голова громади, міський голова як очільник громади; 2) міський голова; 3) місцеві повітові ради; 4) маршалок воєводства; 5) воєвода; 6) Міністр з питань клімату; 7) Головний інспектор з охорони навколишнього середовища; 8) воєводський інспектор з охорони навколишнього середовища.

Зокрема, згідно зі статтею 379 Закону контроль за дотриманням та застосуванням законодавства в сфері охорони навколишнього середовища здійснюють: Міністр з питань клімату, маршал воєводства, староста та голова гміни, міський голова та голова громади міста здійснюють нагляд за дотриманням та застосуванням норм охорони навколишнього середовища в межах своєї компетенції. Серед іншого, Міністр з питань клімату може уповноважити службовців та працівників підвідомчих міністерству установ та організацій на здійснення певних функцій. Аналогічно, воєводський маршал, староста та голова гміни, міський голова чи голова громади міста можуть уповноважити працівників підпорядкованих їм маршальських, повітових, міських чи комунальних установ або офіцерів муніципальної варті на здійснення відповідних функцій.

Крім того, згідно ч. 3, 4, 5 статті 379 Закону детально визначено межі компетенції здійснення контрольних функцій посадовими особами, зокрема, серед іншого, визначено, що під час проведення перевірки інспектор має право: - цілодобового доступу до приміщень (споруд або їх частин), де здійснюється господарська діяльність, а також доступу з 6:00 до 22:00 до решти приміщень, при цьому такий доступ відбувається разом з оцінювачами та необхідним обладнанням; - проведення випробувань або інших необхідних інспекційних заходів; - запитувати письмово або усно інформацію з викликом і опитуванням осіб у обсязі, необхідному для встановлення фактичних обставин; - запитувати з подальшим наданням документів та будь-яких даних, пов'язаних з питанням перевірки. Зокрема, міський голова чи голова громади міста, голова гміни, голова повітової ради, маршал воєводства, Міністр з питань клімату, або уповноважені ними особи мають право виступати з державним обвинуваченням у справах про порушення норм охорони навколишнього середовища. А також, міський голова чи голова громади міста, голова гміни, староста, голова повітової ради, маршал воєводства, Міністр з питань клімату зобов'язані звертатися до воєводського інспектора з охорони навколишнього середовища з проханням вжити відповідних заходів у межах його компетенції, якщо в результаті перевірки означені органи встановлять, що перевірена особа порушила правила охорони навколишнього середовища, або існує обґрунтовані підстави, що таке порушення могло статися, та надіслати документацію справи.

На відміну від детальних загальних та спеціальних норм Закону про охорону навколишнього середовища, Законом про запобігання та ліквідацію наслідків шкоди навколишньому середовищу визначено також урегульовано більш вузьке коло правовідносин, а саме визначення органів влади та їх компетенції в частині відповідальності в питанні безпосередньої загрози заподіяння шкоди або нанесення шкоди навколишньому середовищу, як загрози екологічній безпеці в національних та міжнародних межах, визначення зобов'язань господарюючого суб'єкта, що користується навколишнім середовищем, застосування запобіжних заходів і заходів відновлення, прийняття рішень органами відповідальними за навколишнє середовище, відшкодування витрат, порядок повідомлення органів ЄС.

Так, крім згаданих нормативних формулювань, закріплених у Законі про охорону навколишнього середовища, відповідно до ч.ч. 1, 4, 11 статті 6 Закону про запобігання та ліквідацію наслідків шкоди навколишньому середовищу, безпосередня загроза екологічній шкоди визначена як висока ймовірність виникнення екологічної шкоди в найближчому майбутньому, а запобіжні заходи визначені як дії, що вживаються у зв'язку з подіями чи дією або бездіяльністю, що спричиняє (може спричинити) пряму загрозу заподіяння шкоди навколишньому середовищу, з метою запобігання або зменшення нанесення такої шкоди, зокрема для усунення або зменшення викидів. Шкода довікілью означає негативну, вимірювану зміну стану або функції природних елементів, що оцінюється відносно початкового стану, яка була спричинена прямо чи опосередковано діяльністю, що здійснюється суб'єктом господарювання, що використовує довікілья.

Головним чином, даним Законом визначена компетенція органів влади у питаннях відповідальності за запобігання та ліквідацію шкоди навколишньому середовищу та її межі (стаття 7 Закону). Таким чином, головною посадовою особою відповідальною за питання запобігання та ліквідацію шкоди навколишньому середовищу, є воєводський інспектор (головний інспектор) з питань охорони навколишнього середовища. В разі якщо безпосередня загроза екологічній шкоди або екологічна шкода виникла на території двох або більше воєводств, компетентним органом є воєводський інспектор з питань охорони навколишнього середовища, який першим отримав інформацію про їх виникнення. А у разі безпосередньої загрози екологічній шкоди у водах морських меж воєводства, місцева юрисдикція воєводського інспектора встановлюється вздовж морського узбережжя у відповідному воєводстві.

За галузевим принципом воєводський інспектор підпорядковується інспектору вишого рівня, тобто Головному інспектору з питань охорони навколишнього середовища (стаття 7а Закону).

Відповідно до статті 16 Закону визначено, що підставами для вжиття органом охорони навколишнього середовища запобіжних або коригувальних заходів, тобто складення відповідного адміністративного акту, може бути застосовано до суб'єкта в разі неможливості порушення провадження (накладення попереднього стягнення виявилось неефективним) або через ризик для здоров'я людини чи можливість нанесення незворотної шкоди для навколишнього середовища в разі невжиття таких заходів.

Одними з особливостей цього Закону є участь екологічної організації, яка була ініціатором порушення провадження, у процесі з усіма процесуальними правами зі статусом сторони. І крім того, в разі відмови у відкритті провадження або залишення такої заяви без розгляду, постановлене органом охорони навколишнього середовища може бути оскаржене до органу вищої інстанції в процесуальному порядку.

Як вже раніше зазначалося, головним контролюючим органом в структурі Міністерства клімату є Інспекція з охорони навколишнього середовища (далі – Інспекція). Законом про Інспекцію з охорони навколишнього середовища (далі – Закон про Інспекцію) встановлено, що Інспекція є головним контролюючим органом за дотриманням норм охорони навколишнього середовища Польщі, а також є відповідальною за вивчення та оцінку стану навколишнього середовища, є відповідальною за виконання завдань, спрямованих на виконання Регламентів та Директив ЄС відповідно до Закону про хімічні речовини та їх суміші [24], дотримання правил утилізації транспортних засобів, дотримання положень Закону про викиди, здійснення контролю за дотриманням Закону про підтримку чистоти та порядку в муніципалітетах [25], дотримання положень Закону про гірничо-добувні викиди [26] виконання норм Регламенту (ЄС) № 1272/2008 Європейського Парламенту та Ради від 16 грудня 2008 року про класифікацію, маркування та упаковку речовин і сумішей [27], з точки зору екологічних загроз, виконання норм Регламенту (ЄС) № 995/2010 Європейського Парламенту та Ради від 20 жовтня 2010 року [28] контроль за виконан-

ням інших національних законів та імплементації актів ЄС даної сфери. Інспекція з охорони навколишнього середовища має розгалужену мережу відомчих установ та централізоване підпорядкування як галузевий орган державної виконавчої влади з підпорядкуванням Міністру з питань клімату. Інспекцію очолює Головний інспектор з охорони навколишнього середовища, а на рівні воєводств - воєводський інспектор як головна посадова особа галузі від урядової адміністрації у воєводстві (стаття 3 Закону про Інспекцію). Головний інспектор призначається і звільняється з посади Прем'єр-міністром Польщі на конкурсній основі а його заступників призначає Міністр з питань клімату з поданням Головного інспектора. Крім того, в межах своєї компетенції Головний інспектор співпрацює з органами влади держав-членів ЄС, компетентними органами інших країн, а також міжнародними організаціями (стаття 4а Закону про Інспекцію). Воєводський інспектор призначається і звільняється з посади воєводою за згодою Головного інспектора (стаття 5 Закону про Інспекцію).

Інспекція з охорони навколишнього середовища проводить планові та позапланові перевірки. Зокрема, планові перевірки плануються з урахуванням необхідності забезпечення систематичної оцінки загроз життю та здоров'ю людей та довкіллю, зокрема тих, що виникають внаслідок діяльності суб'єктів, що використовують довкілля, та викладаються в планах перевірок (ч. 1 статті 9 Закону про Інспекцію). Апарат та працівники інспекції мають досить широкі повноваження, а також соціальні та професійні гарантії.

До прикладу, Законом прямо передбачене право залучати до виконання інспекційної діяльності інші органи контролю або наглядові чи правоохоронні органи. Так, місцевий інспектор з охорони навколишнього середовища може звернутися про допомогу до органів поліції або органів державної адміністрації, включаючи Національну податкову адміністрацію, Інспекцію дорожнього транспорту, органи нагляду за гірничою справою, Національну інспекцію праці, Торгову інспекцію, Національну санітарну інспекцію, Ветеринарну інспекцію, Національну інспекцію здоров'я рослин та насінневого господарства, Прикордонну службу, Державну пожежну службу, якщо це необхідно для проведення інспекційної діяльності (стаття 10а Закону про інспекцію), мають службовий доступ до кримінальної та податкової інформації тощо.

Разом з тим, одним з центральних органів в галузі охорони навколишнього середовища ЄС є Європейське агентство з навколишнього середовища (EEA) [29], яке є основним розробником екологічної політики ЄС, забезпечує ефективність виконання звітності для національних і міжнародних урядових установ, з метою підтримання сталого розвитку та допомоги у досягненні вимірюваних покращень стану навколишнього середовища в державах-членах та Європі в цілому.

Крім того, як зазначено на офіційному сайті Уряду Польщі Головна інспекція охорони навколишнього середовища є діючим членом Європейської мережі з імплементації та забезпечення дотримання екологічного законодавства (далі – мережа IMPEL) [30]. Мережа IMPEL є міжнародною некомерційною асоціацією державних адміністрацій, відповідальних за екологічні питання в країнах, які є членами або кандидатами на вступ до Європейського Союзу, Європейської економічної зони (ЄЕЗ). Головною метою Мережі IMPEL є сприяння захисту довкілля через краще імplementування та забезпечення дотримання екологічного законодавства ЄС.

Висновки. Таким чином, виходячи з результатів проведеного огляду питання екологічної безпеки та аналізу правових засад здійснення екологічного контролю в Республіці Польща можемо дійти наступних висновків. Екологічна безпека в польському національному законодавстві імplementує підходи і принципи її бачення законодавцем в контексті сталого розвитку, як це передбачено в Договорі про функціонування Європейського Союзу та законодавстві ЄС, так і в Конституції Польщі разом з рядом законів, якими екологічна безпека утворює комплекс правових засад спрямованих не лише на захист та збереження навколишнього середовища, алей на життя і здоров'я людей. Тоді як екологічний контроль в Польщі побудований у формі централізованої розгалуженої мережевої ланки, що знаходиться в підпорядкуванні Уряду та Міністра з питань клімату, як центрального органу виконавчої влади, та інших органів, відповідальних за екологічну безпеку, серед яких Державна пожежна служба, а частково інші урядові органи. Нетиповим в цьому аспекті є концентрування величезної кількості повноважень та компетенції для такого Міністерства, однак звертаючись до звітів з відкритих джерел Польща має показники ефективності такого підходу у врядуванні здійснення екологічного контролю на місцевому рівні. Тобто, Міністерство з питань клімату Польщі об'єднує в своєму підвідомчому підпорядкуванні, Національний фонд охорони навколишнього середовища та водного господарства, Національний науково-дослідний інститут охорони навколишнього

середовища разом з Центром управління викидами в своєму складі, Головну інспекцію з охорони навколишнього середовища, а також в порядку підзвітності в частині виконання державних та делегованих повноважень як то голови громад, голови міст, голови гмін, повітових рад, воєводи. Крім означеного, дане дослідження екологічної безпеки в їх адміністративному аспекті, показує також нам досвід і роль комплексного правового регулювання з врахуванням чинних директив і регламентів ЄС в національному законодавстві Польщі, а також змістовне функціональне призначення і форму побудови Інспекції з охорони навколишнього середовища в структурі Міністерства клімату Польщі. Тобто, одним законом визначено загальне правове регулювання охорони навколишнього середовища, наступним законом визначено функціонал, повноваження контролюючого органу (системи органів), і іншим законом охоплено детальне правове регулювання меж відповідальності як компетентних органів і посадових осіб, так і суб'єктів господарювання в даній сфері. В ході дослідження нами було виявлено деякі нетипові повноваження, як то процедурні або процесуальні можливості участі в розгляді адміністративної справи не лише як сторони чи учасника справи, але й права підтримання обвинувачення зі сторони держави, тобто фактично функцій прокурора. Крім того, в цьому дослідженні нами зверталась увага на матеріальне забезпечення та суттєві соціальні гарантії, що передбачені для працівників системи Інспекції, яка є головним органом забезпечення екологічної безпеки Польщі як державі-члені ЄС. На нашу думку, в даному дослідженні корисними та вартими уваги є особливості законодавчої техніки польських нормативних актів, тобто позначення законів, норми яких спрямовані на узгодження норм законодавства Європейського Союзу, зокрема в проаналізованих в дослідженні законах мають місце прямі посилання на застосування норм регламентів і директив ЄС постатейно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. Website of the European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/oj/eng (дата звернення: 14.12.2025).
2. Access to information, public participation and access to justice in environmental matters (Aarhus Convention). Website of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/access-to-information-public-participation-and-access-to-justice-in-environmental-matters-aarhus-convention.html> (дата звернення: 14.12.2025).
3. Declaration on environmental problems: decision of the United Nations Conference (Stockholm Declaration) dated 06.16.1972. United Nations website. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declarathenv.shtml (дата звернення: 14.12.2025).
4. KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ z dnia 2 kwietnia 1997 r.. ISAP (Baza Internetowy System Aktów Prawnych). URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970780483> (дата звернення: 14.12.2025).
5. Dawidziuk, A.. (2020). Bezpieczeństwo ekologiczne i kultura bezpieczeństwa ekologicznego a zrównoważony rozwój. Ecological security and ecological security culture and sustainable development. *Kultura Bezpieczeństwa*, 6, 31–52. <https://czasopisma.uph.edu.pl/kulturabezpieczenstwa/article/view/1802> (дата звернення: 14.12.2025).
6. Gawor, L. (2022). Galicyjscy uczeni: Marian Raciborski i Jan Gwalbert Pawlikowski jako prekursorzy polskiej myśli ekologicznej. *Galicia. Studia i materiały*, (8), 87–98. <https://doi.org/10.15584/galisim.2022.8.7> URL: <https://journals.ur.edu.pl/galisim/article/view/8141/6478> (дата звернення: 14.12.2025).
7. Leszczyński, M. (2023). Bezpieczeństwo ekologiczne w poszerzonej domenie bezpieczeństwa. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, (74), 21–32. <https://doi.org/10.15584/nsawg.2023.2.2> URL: <https://journals.ur.edu.pl/nsawg/article/view/8569> (дата звернення: 14.12.2025).
8. Jakubowska A. Ochrona środowiska: aspekty prawne zagadnienia. *Mazowsze Studia Regionalne*. 2008/1. P. 109–128. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/461326> (дата звернення: 14.12.2025).
9. Barczak A.. Kontrola podmiotów korzystających ze środowiska. Monografia. Wolters Kluwer Polska 2020. s. 272. URL: <https://sip.lex.pl/komentarze-i-publicacje/monografie/kontrola-podmiotow-korzystajacych-ze-srodowiska-369477205> (дата звернення: 14.12.2025).

10. Uchwała Trybunału Konstytucyjnego z dnia 5 października 1994 r. Dz.U. 1994 nr 113 poz. 551. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19941130551/T/D19940551TK.pdf> (дата звернення: 14.12.2025).
11. Pawłowski A.. Wielowymiarowość rozwoju zrównoważonego. The multidimensional nature of sustainable development PROBLEMY EKOROZWOJU 2006, vol. 1, No 1, str. 23-32. URL: <https://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-article-BPL2-0007-0003> (дата звернення: 14.12.2025).
12. Baran, M., & Iwańska, B. (2023). Mitygacja i adaptacja – dynamika zmian i kontynuacja w systemie prawa ochrony środowiska. *Gdańskie Studia Prawnicze*, (4(61)/2023), 52–82. <https://doi.org/10.26881/gsp.2023.4.04> (дата звернення: 14.12.2025).
13. Regulation (EC) No 1367/2006 of the European Parliament and of the Council of 6 September 2006 on the application of the provisions of the Aarhus Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters to Community institutions and bodies. Official website of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32006R1367> (дата звернення: 14.12.2025).
14. Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001 r. Dziennik Ustaw. Dz.U.2025.647 t.j.. Wolters Kluwer. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/prawo-ochrony-srodowiska-16901353> (дата звернення: 14.12.2025).
15. Ustawa o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie. Dz.U.2020.0.2187 t.j. – Ustawa z dnia 13 kwietnia 2007 r.. LexLege. URL: https://lexlege.pl/ustawa-o-zapobieganiu-szkodom-w-srodowisku-i-ich-naprawie/#google_vignette (дата звернення: 14.12.2025).
16. Ustawa o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko z dnia 03.10.2008 r.. URL: <https://przepisy.gofin.pl/przepisy,3,29,164,992,440550,20251127,art-1-2-zakres-obowiazywania-ustawy.html> (дата звернення: 14.12.2025).
17. USTAWA o odpadach z dnia 14 grudnia 2012 r. Wolters Kluwer. Systema Informacji Prawnej LEX. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/odpady-17940659> (дата звернення: 14.12.2025).
18. USTAWA o Inspekcji Ochrony Środowiska z dnia 20 lipca 1991 r.. Dz.U.2024.425. Wolters Kluwer. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/inspekcja-ochrony-srodowiska-16794296> (дата звернення: 14.12.2025).
19. Grabowska G.. Europejskie prawo środowiska, Wydawnictwo Prawnicze PWN, Warszawa. 2001. 230 s.
20. Ustawa o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r.. Systema Informacji Prawnej LEX. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/zasady-prowadzenia-polityki-rozwoju-17316896> (дата звернення: 14.12.2025).
21. Gruszecki K.. Komentarz do ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, wyd. V. System Informacji Prawnej LEX 2025. URL: <https://sip.lex.pl/komentarze-i-publikacje/komentarze/komentarz-do-ustawy-o-udostepnianiu-informacji-o-srodowisku-i-587244958> (дата звернення: 14.12.2025).
22. RAMOWA KONWENCJA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH W SPRAWIE ZMIAN KLIMATU, sporządzona w Nowym Jorku dnia 9 maja 1992 r. (Dz. U. z dnia 10 maja 1996 r.). Ministerstwo Klimatu i Środowiska. URL: <https://www.gov.pl/web/klimat/konwencja-w-sprawie-zmian-klimatu> (дата звернення: 14.12.2025).
23. Коефіцієнт викидів парникових газів для виробництва та споживання електроенергії. Аналітичне дослідження та опис методологічного підходу до розрахунку. Офіс зеленого переходу. 2024. URL: <https://gto.dixigroup.org/assets/images/files/filesdixi-gto-electricity-grid-ef.pdf> (дата звернення: 14.12.2025).
24. USTAWA o substancjach chemicznych i ich mieszaninach z dnia 25 lutego 2011 r.. Systema Informacji Prawnej LEX. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/substancje-chemiczne-i-ich-mieszaniny-17693730> (дата звернення: 14.12.2025).
25. USTAWA o utrzymaniu czystości i porządku w gminach z dnia 13 września 1996 r. Systema Informacji Prawnej LEX. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/utrzymanie-czystosci-i-porzadku-w-gminach-16797931> (дата звернення: 14.12.2025).

26. USTAWA o odpadach wydobywczycch z dnia 10 lipca 2008 r.. Systema Informacji Prawnej LEX. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/odpady-wydobywcze-17461908> (дата звернення: 14.12.2025).
27. Regulation (EC) No 1272/2008 of the European Parliament and of the Council of 16 December 2008 on classification, labelling and packaging of substances and mixtures, amending and repealing Directives 67/548/EEC and 1999/45/EC, and amending Regulation (EC) No 1907/2006 (Text with EEA relevance). Website European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/1272/oj/eng> (дата звернення: 14.12.2025).
28. Regulation (EU) No 995/2010 of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 laying down the obligations of operators who place timber and timber products on the market Text with EEA relevance. and repealing Directives 67/548/EEC and 1999/45/EC, and amending Regulation (EC) No 1907/2006 (Text with EEA relevance). Website European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2010/995/oj/eng> (дата звернення: 14.12.2025).
29. State of Europe's environment not good: threats to nature and impacts of climate change top challenges. European Environment Agency (EEA). URL: <https://www.eea.europa.eu/en/newsroom/news/state-of-europes-environment-2025> (дата звернення: 14.12.2025).
30. Europejska Sieć Wdrażania i Egzekwowania Prawa Ochrony Środowiska (IMPEL). Główny Inspektorat Ochrony Środowiska. URL: <https://www.gov.pl/web/gios/impel-informacje-ogolne> (дата звернення: 14.12.2025).